

Jarosław Słoma

**Program nauczania
edukacji dla bezpieczeństwa dla liceum
ogólnokształcącego i technikum
„Żyję i działam bezpiecznie”**

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.
Warszawa 2022

Spis treści

Wprowadzenie	
I. Podstawowe założenia programu	
II. Cele kształcenia i wychowania	
III. Rozkład materiału nauczania	
IV. Procedury osiągnięcia celów kształcenia i wychowania	
V. Kontrola i ocena osiągnięć uczniów. Zasady i kryteria oceniania	

Wprowadzenie

Przygotowanie społeczeństwa do przetrwania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń oraz edukacja na rzecz zapobiegania ich powstawaniu to istotne zadania instytucji państwowych. Najbardziej efektywny jest system edukacyjny, bo uczestniczą w nim wszyscy obywatele, objęci przecież obowiązkiem szkolnym, a wiedza zdobyta w szkole jest wykorzystywana na późniejszych etapach rozwoju osobistego.

Edukacja dla bezpieczeństwa realizowana w szkołach ponadpodstawowych to kontynuacja kształcenia zapoczątkowanego w klasie ósmej szkoły podstawowej. Jej realizacja jest ukierunkowana na usystematyzowanie i utrwalenie wiedzy, z jednoczesną troską o wprowadzenie elementów nowych, zwiększających atrakcyjność zajęć, co może wpłynąć na rozwój zainteresowań uczniów. Odpowiednio zaplanowane, przygotowane i profesjonalnie przeprowadzone lekcje mogą przynieść wiele satysfakcji uczniom, ale także nauczycielom, bo stanowią doskonały warsztat pracy pedagogicznej – nie ma bowiem drugiego przedmiotu o tak rozbudowanej strukturze interdyscyplinarnej.

Atrakcyjność pracy nauczyciela edukacji dla bezpieczeństwa zwiększa również zaproponowana w niniejszym programie nauczania koncepcja oceniania przedmiotowego. Według niej oceny dobre i bardzo dobre stają się osiągalne dla niemal wszystkich uczniów aktywnie uczestniczących w lekcjach. Proponowany program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie podstawowym pozwala zrealizować wszystkie zagadnienia zapisane w *rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (Dz.U. 2022 r., poz. 1705) w czasie określonym w *rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla szkół publicznych* (Dz.U. 2017 r., poz. 703).

I. Podstawowe założenia programu

Myślą przewodnią programu i opracowanego na jego podstawie nowoczesnego podręcznika stało się założenie, że edukacja dla bezpieczeństwa, ze względu na interdyscyplinarną strukturę, może być dla uczniów inspiracją do poznawania wielu zagadnień historycznych i współczesnych, cywilizacyjnych, technologicznych i społecznych. Daje przy tym wszystkim uczniom możliwość nieskrępowanego rozwoju własnych zainteresowań i odnoszenia sukcesów; jest także narzędziem rozwijania ich zainteresowań i planowania własnego rozwoju.

Program opisuje wszystkie treści kształcenia (wymagania szczegółowe) zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla edukacji dla bezpieczeństwa w szkołach ponadpodstawowych. Zgodnie z zawartą w niej dyspozycją szczególny nacisk położono w programie na kształcenie umiejętności praktycznych, zwłaszcza w zakresie ratownictwa, edukacji obronnej i udzielania pierwszej pomocy. Sprzyja to kształtowaniu pożądanych społecznie postaw (altruizmu, humanitaryzmu, empatii) i wyrabianiu poczucia odpowiedzialności za własne działanie, pewności i zdecydowania w podejmowanych czynnościach (nie tylko ratowniczych), a także wszechstronnemu rozumieniu procesów społecznych na gruncie historycznym, socjologicznym, politycznym, społecznym i jednostkowym. Bardzo ważne jest również zapewnienie uczniom swobody wypowiedzi, z zachowaniem bezpieczeństwa emocjonalnego, kultury i taktu.

Dynamika rozwoju cywilizacyjnego, widoczna w obrębie bezpieczeństwa jednostkowego, grupowego (państwowego, międzynarodowego) i ujmowanego globalnie, jest wyznacznikiem konieczności ustawicznego kształcenia kadry pedagogicznej, aby zagwarantować uczniom aktualne, rzetelne i wiarygodne informacje. Zmieniają się bowiem nie tylko systemy geopolityczne, ustroje państwowe, instytucje państwowe i kompetencje władz; zmienia się wszystko wokół nas: system prawny, sojusze i konteksty (m.in. historyczne i moralne). Młodzi ludzie są bardzo wymagający i krytyczni – potrzebują autorytetów, a nauczyciel edukacji dla bezpieczeństwa ma predyspozycje formalne, aby z tego skrupulatnie korzystać.

Układ materiału

Kolejność rozdziałów w programie odpowiada ich kolejności w podręczniku, ale i w programie, i w podręczniku nie są one ułożone tak jak w podstawie programowej. Takie rozwiązanie przyjęto po konsultacjach z nauczycielami przedmiotu, którzy niemal jednomyślnie wyrażali pogląd, że oczekują rozpoczęcia realizacji treści przedmiotu od zagadnień związanych z alarmowaniem i ewakuacją, a następnie z pierwszą pomocą. Daje im to zdecydowanie większy komfort pracy, bo – wobec możliwości „utrąty” kilku lekcji w ciągu roku szkolnego – gwarantuje pełną, profesjonalną realizację bloku, który w podstawie programowej został uznany za priorytetowy.

Podstawy prawne programu nauczania

Akt prawny	Przedmiot	Komentarz
Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U, 2022 r., poz. 1705).	Podstawa programowa edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie podstawowym została opisana w rozporządzeniu.	Program nauczania odnosi się do wszystkich zapisów opisanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego na poziomie podstawowym.
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla szkół publicznych (Dz.U., 2017 r., poz. 703)	Czas przeznaczony na realizację zajęć dydaktycznych określono w załączniku 4. do tego rozporządzenia.	Za podstawę tworzenia programu nauczania przyjęto łączny czas pracy w wymiarze 1 godziny tygodniowo w czasie jednego roku, w całym etapie kształcenia (26 h + 4 h powtórzeń + 2–4 h do dyspozycji nauczyciela). Zajęcia dotyczące pierwszej pomocy są kumulowane w bloki dwugodzinne; odbywają się w grupach nie większych niż 15 osób.
Art. 3 pkt. 13b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, 1991 r., poz. 425) z późn. zm.	Definicja programu nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego.	Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie podstawowym powinien zawierać: <ul style="list-style-type: none"> • opis sposobu realizacji celów wychowania i kształcenia, • opis sposobu realizacji treści nauczania ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego – przedmiotu w zakresie podstawowym w liceum ogólnokształcącym i technikum.
Art. 22a ust. 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, 1991 r., poz. 425) z późn. zm.	Możliwość ujmowania w programie nauczania treści wykraczających poza podstawę programową	Zapis ten pozwala na swobodne posługiwanie się dodatkowymi treściami nauczania.

Akt prawny	Przedmiot	Komentarz
Art. 22a ust. 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, 1991r., poz. 425) z późn. zm.	Program nauczania powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów.	Program został przygotowany w sposób gwarantujący wszystkim uczniom odniesienie sukcesu.

Materiały do realizacji programu nauczania

Realizację programu nauczania edukacji dla bezpieczeństwa umożliwią ściśle z nim skorelowane podręcznik oraz nowoczesny zeszyt ćwiczeń – opracowania zawierające, oprócz typowych zadań, także ćwiczenia do rozwiązywania bezpośrednio w klasie lub w ramach zadania domowego albo jako forma samokształcenia i samokontroli podręcznika.

Pracę ułatwią materiały zamieszczone na stronie Dlanauczyciela.pl: scenariusze wybranych lekcji, karty pracy, sprawdziany, plan wynikowy, przedmiotowy system oceniania i rozkład materiału. Wydawca systematycznie przygotowuje również multimedialne środki dydaktyczne (animacje, filmy, plansze interaktywne) ułatwiające realizację zajęć, skupiające uwagę uczniów, pobudzające wyobraźnię i inspirujące do kreatywności.

II. Cele kształcenia i wychowania

Ogólne cele kształcenia

- I. Bezpieczeństwo państwa.
- II. Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof).
- III. Podstawy pierwszej pomocy.
- IV. Edukacja obronna.

Szczegółowe cele kształcenia

- a) przekazanie uczniom niezbędnej wiedzy w zakresie przygotowania instytucji państwa do działań w sytuacjach kryzysowych,
- b) wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia oraz podejmowania działań zapobiegawczych,
- c) przygotowanie uczniów do udzielania poszkodowanym pierwszej pomocy możliwej w określonych warunkach,
- d) kształtowanie u uczniów postaw gotowości do niesienia pomocy potrzebującym, humanitaryzmu i altruizmu,
- e) rozwijanie u uczniów zdolności organizatorskich i komunikacyjnych oraz umiejętności przywódczych,

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Kształtowanie wiedzy i umiejętności uczniów:

- ▶ rozwijanie ciekawości poznawczej oraz zainteresowań w zakresie obronności, bezpieczeństwa, ratownictwa i ochrony zdrowia;
- ▶ kształtowanie umiejętności odnajdywania związków przyczynowo-skutkowych analizowanych wydarzeń i planowanych działań;
- ▶ przewidywanie realnych trudności i zagrożeń w realizacji zaplanowanych działań;
- ▶ trening umiejętności samodzielnej obserwacji, analizy oraz interpretacji zjawisk i procesów społecznych w obrębie zainteresowań przedmiotu;
- ▶ przedstawienie wybranych odkryć naukowych, wynalazków i nowatorskich technologii oraz przygotowanie do samodzielnego zdobywania wiedzy na temat postępu cywilizacyjnego w tym zakresie;
- ▶ wzmacnianie uczucia szacunku dla innych osób – ich zdrowia, życia, godności i pracy;
- ▶ wzbudzanie poczucia sprawstwa i partycypacji w obszarach: zdrowia, życia, bezpieczeństwa.

Kształtowanie osobowości uczniów:

- ▶ wyrabianie zdolności samodzielnego, logicznego i krytycznego myślenia;
- ▶ kształtowanie umiejętności wyszukiwania i oceny źródeł informacji;

- ▶ doskonalenie umiejętności selekcji, przechowywania i odpowiedniego wykorzystywania zdobytych informacji;
- ▶ kształtowanie umiejętności przekazywania samodzielnie zdobytej wiedzy, argumentowania i dyskusowania.

Zachęcanie uczniów do zdobywania rozszerzonej wiedzy:

- ▶ rozwijanie zainteresowania przedmiotem z wykorzystaniem zagadnień omawianych w zakresie podstawowym;
- ▶ proponowanie pozalekcyjnej i pozaszkolnej aktywności w obrębie przedmiotu (kluby, koła, organizacje i stowarzyszenia, zawody itd.)
- ▶ odnoszenie się w trakcie procesu dydaktycznego do ciekawych przykładów, zjawisk i oryginalnych rozwiązań, których zrozumienie i pełne wyjaśnienie jest możliwe dopiero po zgłębieniu i poszerzeniu wstępnej – ogólnej informacji;
- ▶ proponowanie lektury ciekawych pozycji wydawniczych, publikacji zwartych, artykułów i prac naukowych, filmów dokumentalnych, fabularnych itd.;
- ▶ przekazywanie informacji o zawodach, które wymagają kompetencji związanych z przedmiotem, o kierunkach studiów w tym zakresie i możliwych (proponowanych) ścieżkach rozwoju osobistego w powiązaniu z zainteresowaniem przedmiotem.

III. Rozkład materiału nauczania

29 lekcji, ponadto 2–4 lekcje do dyspozycji nauczyciela

Lp.	Temat	Liczba godzin	Zagadnienia
1.	Alarmowanie i ewakuacja	2	<ul style="list-style-type: none"> • system wykrywania i alarmowania, aplikacje systemów ostrzegania o lokalnych zagrożeniach • rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych • zasady zachowania po ogłoszeniu alarmu • ewakuacja w szkole – ogólne zasady ewakuacji z budynków • ewakuacja ludności, zwierząt i środków materiałowych • zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w żywność i wodę • przeciwdziałanie panice
2.	Podstawowe wiadomości z zakresu pierwszej pomocy	1	<ul style="list-style-type: none"> • obowiązek (prawny i moralny) udzielania pierwszej pomocy • łańcuch przeżycia • rola układu oddechowego, układu krążenia i układu nerwowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych • stan nagłego zagrożenia zdrowotnego, przyczyny szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia • aplikacje telefoniczne przydatne w ratownictwie • apteczka pierwszej pomocy
3.	Postępowanie na miejscu zdarzenia	1	<ul style="list-style-type: none"> • bezpieczeństwo: świadka, ratownika, poszkodowanych, miejsca zdarzenia • środki ochrony osobistej dla ratownika • bezpieczne zdejmowanie rękawiczek jednorazowych • wzywanie profesjonalnej pomocy – numery alarmowe, treść komunikatu • transport poszkodowanych • wywiad SAMPLE

4.	Pomoc osobie nieprzytomnej	2	<ul style="list-style-type: none"> • ocena przytomności poszkodowanego • przyczyny i objawy utraty przytomności • przewracanie poszkodowanego na plecy (jeśli leży w innej pozycji) • udrażnianie dróg oddechowych • ocena oddechu • pozycja bezpieczna • ochrona termiczna i kontrolowanie stanu poszkodowanego • pierwsza pomoc w przypadku omdlenia
5.	Resuscytacja krążeniowo-oddechowa	2	<ul style="list-style-type: none"> • definicja resuscytacji krążeniowo-oddechowej • przyczyny i typowe objawy NZK • podstawowe zabiegi resuscytacyjne u dorosłych, dzieci i niemowląt (algorytm) • obsługa automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED)
6.	Ciało obce w organizmie	1	<ul style="list-style-type: none"> • pierwsza pomoc w przypadku zadławienia u dorosłych • pierwsza pomoc w przypadku zadławienia u niemowląt i dzieci • zapobieganie zadławieniom u dzieci • ciało obce w: <ul style="list-style-type: none"> ○ oku ○ uchu ○ skórze • opatrywanie rany z ciałem obcym
7.	Tamowanie krwotoków	2	<ul style="list-style-type: none"> • rodzaje ran i krwotoków • wstrząs krwotoczny • opatrunki osłaniający i uciskowy w obrębie różnych części ciała • bandażowanie • środki zastępcze służące do opatrywania ran
8.	Urazy kości i stawów	1	<ul style="list-style-type: none"> • typowe objawy urazów kości i stawów • opatrywanie złamań, skręceń i zwichnięć

			<ul style="list-style-type: none"> • sposoby unieruchamiania kończyn za pomocą bandaża, chusty trójkątnej, dostępnych materiałów • postępowanie ratownicze w przypadku urazów kręgosłupa • zapobieganie urazom przy pracy, w sporcie i podczas rekreacji
9.	Oparzenia i odmrożenia	1	<ul style="list-style-type: none"> • oparzenia termiczne i chemiczne – okoliczności, objawy, pierwsza pomoc • udar słoneczny i udar ciepły – objawy, pierwsza pomoc • wychłodzenie i odmrożenie – przyczyny, pierwsza pomoc • zapobieganie oparzeniom (środowisko domowe, małe dzieci)
10.	Inne groźne przypadki	2	<ul style="list-style-type: none"> • pierwsza pomoc w przypadku: <ul style="list-style-type: none"> ○ zawału serca ○ udaru mózgu ○ napadu padaczkowego ○ hipo- lub hiperglikemii ○ zatrucia (pokarmowego, gazem, środkami psychoaktywnymi, alkoholem, lekami) ○ tonięcia ○ porażenia prądem ○ ukąszenia ○ użądlenia ○ wstrząsu anafilaktycznego ○ astmy
11.	Rodzaje zagrożeń i ochrona przed nimi	1	<ul style="list-style-type: none"> • zagrożenia czasu pokoju i czasu wojny • klasyfikacja zagrożeń ze względu na podmiot (zagrożenia bezpieczeństwa osobistego i zbiorowego) i źródło zagrożeń • systemy zapewniające bezpieczeństwo wewnętrzne: Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, Państwowe Ratownictwo Medyczne; rola i zasady funkcjonowania PSP i PRM • zadania OSP, GOPR, TOPR, WOPR itp.

12.	Požary	1	<ul style="list-style-type: none"> • zagrożenia pożarowe w domu i szkole • typowe zagrożenia zdrowia i życia w czasie pożaru • postępowanie na wypadek pożaru • rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego • sposoby gaszenia najczęściej występujących pożarów
13.	Powodzie i inne zagrożenia naturalne	1	<ul style="list-style-type: none"> • typowe zagrożenia zdrowia i życia w czasie powodzi • postępowanie na wypadek powodzi • zagrożenie lawiną • intensywna śnieżycą • upały • wichury
14.	Zagrożenia terrorystyczne i cyberprzemoc	1	<ul style="list-style-type: none"> • pojęcie terroryzmu • przykłady skutków użycia środków: chemicznych, biologicznych, wybuchowych • zasady zachowania w czasie ataku terrorystycznego • cyberprzemoc • zagrożenia w szkole • cyberzagrożenia w wymiarze cywilnym
15.	Zagrożenia promieniotwórcze i skażenia	1	<ul style="list-style-type: none"> • oznaczenia substancji toksycznych i miejsc ich przechowywania • zasady postępowania w razie awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszerzenia zbiorników z substancjami toksycznymi • wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę • zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry • zabezpieczanie żywności i wody przed skażeniami • zabiegi specjalne i sanitarne • odkażanie, dezaktywacja, dezynfekcja, deratyzacja
16.	Wypadki i inne zagrożenia spowodowane działalnością człowieka	1	<ul style="list-style-type: none"> • wypadki komunikacyjne • katastrofy budowlane • wyciek gazu z instalacji w budynku mieszkalnym • znalezienie niewypału lub niewybuchu

17.	Bezpieczeństwo państwa	1	<ul style="list-style-type: none"> • geopolityczne, militarne i gospodarcze aspekty bezpieczeństwa państwa • elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego instytucje • zadania prezydenta, parlamentu i rady ministrów w dziedzinie obronności • zarządzenia wydawane w związku z kryzysem, stany nadzwyczajne • formacje służb mundurowych zapewniających bezpieczeństwo państwa • zadania i kompetencje władz samorządowych w dziedzinie obronności • świadczenia obywateli na rzecz obronności
18.	Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej	1	<ul style="list-style-type: none"> • zadania, struktura, wyposażenie i uzbrojenie Sił Zbrojnych RP • stowarzyszenia i organizacje działające na rzecz obronności • Wojska Obrony Cyberprzestrzeni
19.	Ochrona ludności i dóbr kultury oraz obrona cywilna	1	<ul style="list-style-type: none"> • Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy • Wybrane regulacje międzynarodowego prawa humanitarnego • Konwencje haskie i genewskie • Zadania i podstawy organizacji obrony cywilnej • Ochrona dóbr kultury
20.	Reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi	1	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenia organizmu ludzkiego związane z brakiem snu, wody i pożywienia oraz wpływem czynników atmosferycznych na możliwości przetrwania • Zjawisko paniki i sposoby jej przeciwdziałaniu • Środki podręczne do zwiększenia szans przetrwania • Możliwości pozyskania wody i pożywienia występujące w środowisku naturalnym
21.	Czy w sieci jest bezpiecznie?	1	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady identyfikacji podstawowych zagrożeń cyberbezpieczeństwa zawarte w ustawie z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa oraz dokumentach NATO • Określenie ról w czasie współdziałania układu militarnego z podmiotami układu pozamilitarnego

22.	Szkolenie strzeleckie	3	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady składania i rozkładania broni • Wykonanie strzelania z użyciem broni: <ul style="list-style-type: none"> - kulowej - pneumatycznej - replik ASG, - przy wykorzystaniu strzelnic wirtualnych albo laserowych
Razem		29	

Forma programu daje nauczycielowi swobodę operowania treściami oraz stwarza możliwość dostosowania ich do potrzeb i predyspozycji percepcyjnych uczniów. Zgodnie z przyjętymi założeniami minimalna liczba godzin nie wypełnia całkowitego czasu zajęć w danej klasie. Pozwala to nauczycielowi na rozszerzenie treści kształcenia zgodnie z własnym wyborem i realizację np. projektów czy dodatkowych zajęć terenowych.

Liczba godzin przeznaczanych na realizację poszczególnych działów kształcenia może być dostosowywana do istniejących warunków, określonych czynnikami organizacyjnymi (wielkość klasy, dostęp do specjalistycznych pracowni czy możliwość przeprowadzenia zajęć w terenie), percepcją oraz predyspozycjami psychofizycznymi danej grupy uczniów.

IV. Procedury osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Zadania szkoły

- ▶ Organizowanie zajęć w małych grupach, co umożliwi praktyczne ćwiczenie pożądanych umiejętności, szczególnie dotyczących udzielania pierwszej pomocy (w odniesieniu do praktycznych ćwiczeń z pierwszej pomocy – w grupach nie większych niż 15 osób).
- ▶ Zapewnienie niezbędnych pomocy dydaktycznych (szczególnie manekin do ćwiczenia umiejętności związanych z resuscytacją krążeniowo-oddechową oraz treningowy defibrylator automatyczny) i kontaktów z instytucjami wspomagającymi proces pedagogiczny (jak: straż pożarna, ogniwa zarządzania kryzysowego, Państwowe Ratownictwo Medyczne, wyspecjalizowane jednostki organizacji społecznych i stowarzyszeń, np. grupy ratownicze).
- ▶ Wspieranie uczniów w pogłębianiu wiedzy i doskonaleniu umiejętności z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa oraz zapewnienie im optymalnych warunków rozwoju zdolności i zainteresowań.
- ▶ Kształtowanie postaw humanitarnych i obywatelskich oraz promowanie przykładów tzw. dobrej praktyki.

Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

Interdyscyplinarny charakter edukacji dla bezpieczeństwa wymaga od nauczyciela bogatego warsztatu pracy, zwłaszcza stosowania różnorodnych metod nauczania i wielu rozmaitych środków dydaktycznych. Czynnościowa specyfika programu, w powiązaniu z opisaniem podstawy programowej językiem wymagań (umiejętności ucznia), preferuje niektóre metody, ale z innych nie należy rezygnować. Zaprezentowane niżej tabelaryczne zestawienie metod proponowanych w edukacji dla bezpieczeństwa uwzględnia jedynie ich efektywność przy realizacji konkretnych tematów. Ich kolejność nie jest rankingiem. Zestawienie stanowi propozycję jak najefektywniejszego wykorzystania metod nauczania w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Szczególne znaczenie mają metody aktywizujące, ponieważ pobudzają myślenie w kategoriach przyczynowo-skutkowych, uczą poszukiwania analogii, zmierzają do wynajdywania alternatywnych sposobów działania, a wszystkie te umiejętności są niezwykle przydatne w sytuacjach kryzysowych.

W celu efektywnego osiągnięcia założonych celów edukacyjnych warto starannie dobierać miejsca zajęć. Nauczyciel, kierując się własnym doświadczeniem pedagogicznym, stanem bazy dydaktycznej, wyposażeniem szkoły oraz dostępnością tzw. instytucji społecznego otoczenia szkoły (głów- nie służby zdrowia i straży pożarnej), powinien dążyć do zmaksymalizowania aktywności uczniów i wyzwalania postaw humanitarnych, poszukujących i twórczych.

Proponowane metody realizacji programu

Lp.	Metoda	Krótką charakterystyka	Przykład tematu do realizacji (lekcja lub jej fragment)
1.	Instruktaż	Sprawne i zrozumiałe dla odbiorcy przedstawienie zasad wykonywania czynności.	4. Pierwsza pomoc osobie nieprzytomnej
2.	Pokaz	Zademonstrowanie działania sprzętu, urządzenia, maszyny.	5. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa
3.	Ćwiczenia praktyczne	Wykonywanie przez uczniów czynności związanych z tematem lekcji w celu wykształcenia właściwych nawyków, szybkości działania, precyzji, poprzedzone instruktażem i pokazem.	8. Urazy kości i stawów
4.	Wykład uczestniczący	Wzbogacanie wykładu metodami poglądowymi i środkami działającymi na różne receptory. Istotą wykładu uczestniczącego jest wyzwolenie aktywnego współdziałania słuchaczy, np. przez pytania i analogie.	10. Inne groźne przypadki
5.	Dyskusja	Wymiana poglądów (argumentów), ścieranie się stanowisk kilku lub więcej rozmówców.	21. Czy w sieci jest bezpiecznie?
6.	Drama	Metoda nastawiona na oddziaływanie psychologiczne i wpływ wychowawczy. Odgrywanie ról pozwala poznać różne aspekty sytuacji oraz motywację i emocje kreowanych postaci.	16. Wypadki i inne zagrożenia spowodowane działalnością człowieka
7.	Burza mózgów	Dążenie do uzyskania od uczniów jak największej liczby odpowiedzi, propozycji, skojarzeń.	14. Zagrożenia terrorystyczne i cyberprzemoc
8.	Pytania i odpowiedzi	Metoda wielofunkcyjna, umożliwiająca rozpoznanie stanu wiedzy i umiejętności uczniów. Ukierunkowuje tok rozważań i wypowiedzi, ewaluuje, diagnozuje i monitoruje zarówno pracę uczniów, jak i nauczyciela.	2. Podstawowe wiadomości z zakresu pierwszej pomocy

9.	Analiza przypadku	Omówienie i interpretacja zdarzeń, głównie w celach prewencyjnych i wychowawczych.	1. Alarmowanie i ewakuacja
10.	Wywiad	Rozmowa w celu uzyskania informacji, np. od uczestników rzeczywistych zdarzeń. Bardzo wzmacnia proces wychowawczy.	18. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej
11.	Projekt	Samodzielna realizacja przez uczniów zadania przygotowanego przez nauczyciela na podstawie wcześniej ustalonych założeń.	17. Bezpieczeństwo państwa

Wyposażenie szkoły w środki dydaktyczne

(przy założeniu, że klasa liczy nie więcej niż 24 uczniów)

Lp.	Nazwa środka dydaktycznego	Kategoria potrzeb/ liczba egzemplarzy	
		konieczne	przydatne
1.	Manekin (fantom) do nauki resuscytacji krążeniowo-oddechowej	1	4
2.	Defibrylator automatyczny AED		1
3.	Apteczka pierwszej pomocy (torba, plecak apteczny) z pełnym wyposażeniem	1	4
4.	Koc	2	6
5.	Karimata		6
6.	Folia termoizolacyjna	4	6
7.	Bandaż elastyczny 10 cm × 4 m	16	24
8.	Chusta trójkątna	2	12
9.	Szyna Kramera (lub inna), krótka	2	12
10.	Trójkąt ostrzegawczy	2	4
11.	Kamizelka odblaskowa	2	6
12.	Maska twarzowa lub folia z zastawką do wykonywania oddechów ratowniczych	2	1 na osobę
13.	Jałowe kompresy gazowe różnej wielkości (np. 9 cm × 9 cm, 0,5 m ²)	16	24
14.	Płyta z filmami dotyczącymi pierwszej pomocy		1

Standaryzacja procesu kształcenia

Planowanie przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego to niezwykle ważna, a zarazem trudna umiejętność, wpływająca istotnie na sprawność i efektywność warsztatową nauczyciela. Planowanie pracy powinno być przemyślanym doбором treści nauczania, metod, form realizacji procesu kształcenia i środków, jakimi zamierzamy się posłużyć, aby osiągnąć wyznaczone cele. Powinno być procesem twórczym („szyciem na miarę”), dostosowanym do specyfiki grupy, możliwości szkoły i warsztatowego zaawansowania nauczyciela.

Autonomia pracy nauczyciela daje możliwość przesuwania tematów w ramach propozycji programowej lub rozwijania wybranych treści. We wszystkich poczynaniach planistycznych (konieczne jest dysponowanie rozkładem materiału i/lub planem wynikowym) powinno się dążyć do takiego zorganizowania zajęć, aby wprowadzić ucznia w rolę odkrywcy i rozwinąć w nim umiejętność samokształcenia oraz ciekawość poznawczą. Podstawowym elementem takiej twórczej postawy ucznia jest odpowiednia motywacja. Rozwija się ona dzięki uświadomieniu sobie i przyswojeniu celów lekcji, właściwemu stosowaniu ocen, szczególnie zaś dzięki postawie nauczyciela i dawanemu przezeń przykładowi osobistemu.

Cele kształcenia to świadome – planowane i oczekiwane, a zarazem konkretne i wymierne – efekty edukacji. Podzielono je na szczegółowo wyodrębnione kategorie. Nadrzędnym celem jest jednak dobro ucznia, rozumiane jako jego wszechstronny, harmonijny rozwój i szkolny sukces.

Kategorie celów¹

- ▶ Poziom I – wiadomości
  - A. Zapamiętywanie wiadomości (dyspozycja ucznia do przypominania sobie określonych nazw, terminów, praw, faktów i zasad)
  - B. Zrozumienie wiadomości (uczeń przedstawia poznane wiadomości według własnego schematu rozumowania, potrafi je systematyzować)
- ▶ Poziom II – umiejętności
  - C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych (umiejętność praktycznego stosowania zdobytych wiadomości według najczęściej występujących algorytmów zachowań)
  - D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych (świadczy o opanowaniu przez ucznia wiedzy z poziomów A i B oraz umiejętności z poziomu C, a także o swobodnym, syntetycznym stosowaniu kompetencji do rozwiązywania skomplikowanych trudności)
- ▶ Poziom III – postawy
  - E. Stosunek do społeczeństwa (chęć współpracy, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów, więzi społecznych, przestrzeganie zasad współżycia i norm społecznych)
  - F. Potrzeby i aspiracje (świadomość potrzeby zdobywania wiedzy, rozwijanie własnych zainteresowań, uzdolnień)

¹Na podstawie: *ABC testów osiągnięć szkolnych*, red. B. Niemierko, Warszawa 1975 [za:] *Ocenianie. Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

Posługiwanie się opisanymi wyżej ogólnymi celami może sprawiać trudności w monitorowaniu sposobu i poziomu ich realizacji. Należy je zatem odpowiednio doprecyzować, dbając o ich kryterialną mierzalność. Płynne przejście od ogółu do szczegółu pozwalają osiągnąć cele operacyjne. Wszystkie czynności nauczyciela związane z realizacją właściwie zaplanowanej lekcji muszą zostać podporządkowane osiągnięciu poszczególnych celów operacyjnych.

Klasyczna (modelowa) struktura celu operacyjnego

Składnik	Opis składnika	Przykład
1a. Czynności ucznia 1b. Treść czynności	<ul style="list-style-type: none"> Opis zachowania ucznia wyrażony czasownikiem operacyjnym Przedmiot, materiał, temat, którego działanie dotyczy 	<p>Uczeń: wskazuje środki opatrunkowe służące do opatrywania ran</p>
2. Warunki działania	<ul style="list-style-type: none"> Okoliczności, w których działanie ucznia ma zaistnieć (dane, środki, utrudnienia itp.) 	po zapoznaniu się z wyposażeniem apteczki pierwszej pomocy
3. Kryterium (ilościowe/jakościowe)	<ul style="list-style-type: none"> Określenie minimalnego poziomu realizacji (po jego osiągnięciu można uznać, że dana czynność została opanowana) 	poprawnie wskazuje przynajmniej trzy środki opatrunkowe

Opracowanie na podstawie: R. Mager, *Preparing instructional objectives* [za:] *Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

V. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia. Zasady oceniania

Systematycznej, planowej kontroli i ocenie podlegają wszystkie formy aktywności uczniów: wypowiedzi, czynności polecane przez nauczyciela, wytwory pracy (albumy tematyczne, mapy, schematy, wykresy, katalogi itp.), odpowiedzi, rozwiązywanie krzyżówek, kartkówki, sprawdziany, testy, aktywność na zajęciach (uczestnictwo w dramie, ćwiczeniach, dyskusji – poprawność działania, logika argumentacji, oryginalność i przydatność proponowanych rozwiązań), zachowanie w trakcie zajęć – obserwacja uczestnicząca (głównie w sferze postaw).

Wszystkie oceny należy opierać na czytelnych kryteriach i powszechnie obowiązujących zasadach. Oto one:

1. Szczegółowo określone są wymagania na konkretne oceny szkolne.
2. Wymienione są wszystkie formy kontroli stopnia opanowania materiału oraz postępów w nauce (klasówka, kartkówka, odpowiedź ustna itd.).
3. Formy te są bardzo dokładnie zdefiniowane, a dopuszczalność ich użycia jest także wyraźnie wskazana. Na przykład:
  - odpowiedź ustna może mieć miejsce po każdej lekcji danego przedmiotu; jej zakres obejmuje problematykę trzech ostatnich zajęć ;
  - praca klasowa – forma kontroli kończąca dział programu; jest pisana po uprzedniej zapowiedzi, z wyprzedzeniem co najmniej 7 dni. Poprzedzona jest zwykle lekcją obejmującą powtórzenie i utrwalenie materiału.
4. Określone są terminy i sposoby poprawiania ocen oraz zwrotu prac pisemnych.
5. Przedstawione są procedury komisyjno-odwoławcze – przedmiotowa i szkolna – oraz formy informowania rodziców.
6. Rozkład materiału, kryteria ocen i tym podobne opracowania wywieszane są na klasowej tablicy (mogą także być dostępne na szkolnej stronie internetowej).
7. Ustalone są tryb i terminy nadrabiania zaległości z powodu nieobecności oraz forma ich zaliczania.
8. Wszyscy, bez wyjątku, przestrzegają tych zasad na równych prawach.

Podstawą wniosku, że uczniowie opanowali wiedzę i umiejętności przewidziane programem, jest obserwacja prowadzona systemowo, a więc w sposób planowy, ukierunkowany, właściwie dokumentowany, na wysokim poziomie warsztatowym. Opanowanie przez uczniów wymagań na poziomie podstawowym potwierdza skuteczność warsztatową nauczyciela i wspólny sukces pedagogiczny.

W myśl założeń współczesnej myśli pedagogicznej ocena, oprócz spełniania pozostałych funkcji powinna informować ucznia i nauczyciela, co już zostało osiągnięte i dopracowane, a co wymaga dalszego doskonalenia i wzmożonego wysiłku. Niezbędne staje się więc wypracowanie własnych kryteriów, stworzenie (oprócz wewnątrzszkolnego systemu oceniania) także własnego, przedmiotowego systemu oceniania. Przedstawione niżej zestawienie to propozycja, którą można dostosować do konkretnych warunków. Ponieważ program z założenia ma charakter czynnościowy, pierwszoplanowym kryterium stają się umiejętności ucznia. Istotne są także zaangażowanie ucznia w proces nauczania – uczenia się, jego aktywność, utożsamianie się z problematyką i przejawianie zainteresowania. W dalszej kolejności ocenie powinien podlegać cały zasób jego wiedzy.

Propozycja kryteriów oceniania

Ocena	Umiejętności i aktywność	Wiedza
Celująca	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • inicjuje dyskusję • przedstawia własne (racjonalne) koncepcje rozwiązań, działań, przedsięwzięć • systematycznie wzbogaca swoją wiedzę i umiejętności, dzieli się nimi z grupą • znajduje analogie, wskazuje szanse i zagrożenia określonych rozwiązań • wyraża własny, krytyczny, twórczy stosunek do omawianych zagadnień • argumentuje w obronie własnych poglądów, posługując się wiedzą pozaprogramową 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdobył wiedzę znacznie wykraczającą poza zakres materiału programowego
Bardzo dobra	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sprawnie korzysta ze wszystkich dostępnych źródeł informacji • samodzielnie rozwiązuje zadania i problemy postawione przez nauczyciela • jest aktywny na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych (w zawodach, konkursach) • bezbłędnie wykonuje czynności ratownicze, koryguje błędy kolego w • odpowiednio wykorzystuje sprzęt i środki ratownicze • sprawnie wyszukuje w różnych źródłach informacje o sposobach alternatywnego działania (także doraźnego) • umie pokierować grupą rówieśników 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdobył pełen zakres wiedzy przewidziany w programie • sprawnie wykorzystuje wiedzę z różnych przedmiotów do rozwiązywania zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa
Dobra	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie korzysta ze wskazanych źródeł informacji • poprawnie rozumie w kategoriach przyczynowo-skutkowych 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opanował materiał programowy w stopniu zadowalającym

	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie wykonuje typowe zadania o niewielkim stopniu złożoności • podejmuje wybrane zadania dodatkowe • jest aktywny w czasie lekcji • poprawnie wykonuje czynności ratownicze, umie dobrać potrzebny sprzęt i wykorzystać niektóre środki ratownicze 	
Dostateczna	<ul style="list-style-type: none"> • pod kierunkiem nauczyciela wykorzystuje podstawowe źródła informacji • samodzielnie wykonuje proste zadania w trakcie zajęć • przejawia przeciętną aktywność 	<ul style="list-style-type: none"> • opanował podstawowe elementy programu, pozwalające na podejmowanie w otoczeniu działań ratowniczych i zabezpieczających
Dopuszczająca	<ul style="list-style-type: none"> • przy pomocy nauczyciela wykonuje proste polecenia, wykorzystując podstawowe umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje braki w wiedzy, nie uniemożliwiają one jednak dalszej edukacji i mogą zostać usunięte
Niedostateczna	<ul style="list-style-type: none"> • nie potrafi wykonać prostych poleceń, wymagających zastosowania podstawowych umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje braki w wiedzy, które uniemożliwiają dalszy rozwój w ramach przedmiotu

Bardzo wartościowym narzędziem kontroli osiągnięć szkolnych ucznia są testy, szczególnie opracowane indywidualnie przez nauczycieli, ponieważ oni najlepiej znają możliwości grupy oraz swoje możliwości warsztatowe. Do tworzenia testów wykorzystuje się najczęściej zadania:

1. otwarte:

- z luką (wymagające uzupełnienia zdania przez wstawienie brakującego wyrazu);
- wymagające krótkiej odpowiedzi (udzielonej za pomocą liczb, wyrazu lub prostego zdania);
- wymagające rozszerzonej odpowiedzi (w formie rozwiniętej, często rozprawki);

2. zamknięte:

- „prawda – fałsz” (wymagające określenia prawidłowości podanego stwierdzenia);
- wielokrotnego wyboru (wymagające wskazania prawidłowej odpowiedzi wśród wielu propozycji);
- na dobieranie par poprawnych stwierdzeń. .

Podkreślmy wreszcie: obowiązkami nauczyciela są diagnoza pedagogiczna oraz systematyczne monitorowanie efektów własnej pracy.

Przykład konstrukcji testu wielostopniowego

Poziom wymagań	Liczba zadań	Ocena
Podstawowy	12	2
		3
Ponadpodstawowy	6	4
		5
Wykraczający	1	6

Ze względu na prawo ucznia do popełniania błędów i mając na uwadze prawdopodobieństwo niedoskonałej konstrukcji zadań dobranych przez nauczyciela (źle dobrany poziom wymagań czy stopień trudności), sugeruje się normę 75% dla ocen dostatecznej i bardzo dobrej. Oceny dopuszczającą i dobrą wystawia się według norm tradycyjnych, określonych arbitralnie – tutaj na poziomie 50% (z zakresu podstawowego lub ponadpodstawowego). W zadaniach wykraczających warto zwiększyć te normy o około 10%.

Przykładowa karta obserwacji pracy ucznia

Klasa:	Uczeń:	Data obserwacji:	Temat: .... Zakres treści:		
Wymagania			Prezentowane formy aktywności w zakresie:		
			wiedzy	umiejętności	postaw
P					
PP					
W					
Wnioski z obserwacji:					